

ФОРМУВАННЯ АРТИСТИЗМУ У СТУДЕНТІВ НА ЗАНЯТТЯХ З ОСНОВНОГО МУЗИЧНОГО ІНСТРУМЕНТУ

М.М.Засік

Анотація. У статті розкрито проблему формування музично-педагогічного артистизму як основи професіоналізму майбутніх учителів музики.

Ключові слова: педагогічний артистизм, музично-педагогічний артистизм, апарат переживання, апарат осмислення, апарат втілення.

Аннотация. В статье раскрывается проблема формирования музыкально-педагогического артистизма как основы профессионализма будущих преподавателей музыки.

Ключевые слова: педагогический артистизм, музыкально-педагогический артистизм, аппарат переживания, аппарат осмысления, аппарат воплощения.

Summary. The article deals with the issue of forming musical pedagogic artistry as a basis of music teachers' professionalism.

Key works: pedagogic artistry, musical pedagogic artistry, empathy apparatus, comprehension apparatus embodiment apparatus.

Актуальність дослідження. Сучасна музична педагогіка протягом усієї своєї історії здійснює активний пошук шляхів підвищення ефективності навчально-виховного процесу. Роль особистості педагога в навчальному процесі важко переоцінити, адже саме від нього великою мірою залежить успішне опанування учнями дисципліни, яку він викладає.

На сьогодні в системі підготовки музикантів-педагогів, де пріоритетним вважається виховання виконавської культури майбутнього спеціаліста, а також освоєння методик навчання гри на інструменті, все більше уваги приділяється розвитку таких професійно важливих якостей, як здатність до саморегулювання психічних процесів, до вербальної та невербальної комунікації, емоційності, природності в поведінці, розвитку емпатії та багатьом іншим складовим педагогічної техніки, що допомагають молодим спеціалістам успішно розпочати педагогічну діяльність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі розвитку педагогічного артистизму присвячено багато праць та наукових досліджень (Н.Боритко, І.Богданова, Л.Рувинський, А.Капська, В.Немерович-Данченко та ін.). Найбільш ґрунтовними є роботи О.Булатової та Ж.Ваганової, які запропонували власні методики розвитку педагогічного артистизму.

Тренінг Ж.Ваганової вирішує такі важливі для педагога завдання, як розвиток та вдосконалення психофізичного апарату вчителя, глибини реакції та швидкості переключення, розширення сенсорних та емоційних можливостей, виховання «слухняних» психічних навичок та умінь, пов'язаних з увагою та здатністю емоційної пам'яті миттєво відгукуватись, розвиток спостережливості, фантазії, уяви, здібностей до перевтілення, виховання природності та виразності поведінки і таке інше [2, с.82].

Як вважає О.Булатова, оволодіння основами артистизму доцільно починати з вчення про надзадачу майбутнього вчителя по відношенню до себе, до своєї професії та до дітей: «Надзадача курсу – оволодіння основами педагогічного артистизму, розвиток емоційної сфери майбутніх педагогів, їх творчих, адаптивних здібностей оволодіння системою управління своїм психофізичним апаратом...» [1, с.46].

Постановка проблеми. Специфіка навчання музиці, особливість процесу залучення студента до світу прекрасного робить викладача не просто транслятором певної інформації, а духовним наставником. Він повинен розуміти, поважати та збагачувати внутрішній світ дитини.

Мета статті – визначити роль та описати специфіку формування музично-педагогічного артистизму на заняттях з основного музичного інструменту.

Виклад основного матеріалу. Термін «музично-педагогічний артистизм» (МПА) ми розглядаємо у декількох значеннях: по-перше, як узагальнююче поняття різних сторін музично-освітньої діяльності вчителя музики (музично-педагогічний аналіз, словесне пояснення, виконавська інтерпретація музичних творів), по-друге, як якісну характеристику прийомів та умінь, пов'язаних з художнім спілкуванням вчителя з слухацькою аудиторією (емоційність, вміння захопити музичним образом, грамотність і переконливість музичної інтерпретації), організація слухової уваги, врахування музичної

підготовки та вікових особливостей слухачів, орієнтація в складних педагогічних ситуаціях, акустична адаптація тощо [3, с.62].

Наприклад, у процесі виконавської інтерпретації музичних творів артистизм учителя визначатиме міра його художнього перевтілення, пов'язаного як із виявленням художньо-образної концепції твору, так і зі здатністю до передачі цієї концепції конкретному слухачеві. А це, зі свого боку, вимагатиме від педагога наявності прийомів та вмінь, пов'язаних з художнім перебільшенням у процесі виконання. Інколи це може бути збільшення динамічних контрастів, або розширення межі штрихової палітри. МПА майбутнього учителя музики можна успішно формувати в класі основного інструмента. Дана навчальна програма опирається не на принцип переліку рекомендованих музичних творів, а спрямована на комплексний розвиток і закріплення основних професійних умінь майбутнього вчителя музики, отриманих ним в класі інших навчальних дисциплін історико-теоретичного, вокально-хорового і психолого-педагогічних циклів. Насамперед, це ключові вміння його професіограми: художньо грамотне (емоційно переконливе й технічно досконале інструментальне виконання), спів і розповідь про музику, а також методичні вміння, пов'язані з підготовкою освітнього виступу. Як справедливо зазначає психолог Ражников В.Г.: «Не кожен музикант явно усвідомлює всі глибинні процеси, які здійснюються у його внутрішньому світі. Однак все, що пов'язане з артистизмом, поступово прояснюється для музиканта, як тільки він починає інтенсивно викладати і міркувати про природу музики і музичного виконання» [5, с.27].

У процесі навчання майбутнього вчителя музики формування його МПА в класі основного інструмента здійснюється таким чином. На першому-другому курсах він під керівництвом викладача засвоює основні вміння, пов'язані з музично-педагогічним аналізом виконуваних ним творів, змістовно опановує засоби музичної виразності і усвідомлює їх значення в контексті основних музичних категорій, засвоює музичну термінологію. На третій-четвертих курсах студент виступає у школі під час проходження педагогічної практики. Там його оцінює комісія у складі методистів. Як свідчать результати виконавської практики, основною проблемою для студентів під час музично-освітнього виступу є словесне пояснення музики. Причини різні, але найчастіше – це невміння аналізувати музичні твори, виявляти об'єктивні засоби виразності у самій музиці, і тоді студент, не вміючи класти суто музикознавчі поняття на художньо-образну мову, вдається до надуманих вузько життєвих порівнянь.

Коротко зупинимось на системі формування МПА в класі основного інструмента. Сутність її полягає у поєднанні спеціальних виконавських знань і вмінь з педагогічними. Іншими словами, комплекс виконавських умінь студента – це його «апарат переживання», «апарат осмислення» і «апарат втілення», що націлені у процесі формування на виступ у музично-освітньому заході перед дітьми. МПА студента включає три основних блоки вмінь, необхідних для сприймання й аналізу музичних творів, їх виконавського втілення, а також для підготовки і проведення музично освітніх заходів.

Формування МПА здійснюється поетапно, хоча на практиці ці етапи тісно переплітаються. Так, на першому етапі (I-II курси) «апарат переживання» студента, тобто його емоційна культура, формується на основі розвитку вмінь і здібностей, пов'язаних з естетичним сприйманням музичних творів. Вміння спрямовані на формування певної системи в процесі сприймання музичного твору (організація слухової спостережливості, виховання довільної слухової уваги і пов'язаних з ним мотиваційних засобів і педагогічних впливів). Перед сприйманням музичного твору ми націлюємо студента на засвоєння основних понять, які він повинен передати своїм учням: почути красу співзвуч, їх виразність, художні образи, які викликають у слухача настрої, почуття і думки, пов'язані з ними.

На другому етапі (III курс) розвиток вмінь і здібностей естетичного сприймання музики поглиблюється: при спільній роботі над музичним твором, коли викладач створює атмосферу емоційної захопленості поетичним образом, «заражує» його своєю любов'ю до твору, милується майстерністю форми, настроює на співчутливе ставлення студента до подій і героїв у творі.

На третьому етапі (IV курс) артистизм педагога виявляється в створенні атмосфери творчого натхнення у процесі розкриття концепції твору. За допомогою запитань, створення проблемних ситуацій, проведення рольових ігор викладач активізує творчу уяву студента, допомагає йому стати активним співучасником, виразником особистих почуттів у процесі словесної і виконавської інтерпретації твору.

«Понятійний апарат» студента, його музичне мислення включає в себе систему понять і умінь, необхідних для осмисленого сприймання й аналізу музичних творів, а також вміння перекладати музичну термінологію на художньо-образну сферу понять. Наприклад, музичний відтінок (меццо форте) означає попередню силу звучності, а характер його музичного виконання можна передати порізному: як впевнене, сміливе, відверте, рішуче вираження музичної думки; P (піано) – ніжне, таємниче, розгублене; F(форте) – емоційно напружене, запальне, патетичне тощо. Всі ці емоційно-образні

Матеріали V Міжнародного семінару «Концептуальні основи підготовки спеціалістів: традиції та перспективи в контексті реалій сучасної освіти»

характеристики безпосередньо спрямовані на вираження різних відтінків почуттів. Для студента вони можуть бути навідними ключовими словами під час складання анотацій до твору.

Під час засвоєння музичної термінології ми спрямовуємо увагу студентів на те, що всі музично-теоретичні поняття повинні допомагати дітям зрозуміти, що музична мова, як і людська, складається з окремих фраз, речень, вона може бути схвильованою або спокійною, поривчастою або плавною, сумною або веселою. Все це виражається в музиці відповідними виражальними засобами (інтонацією, ритмом, темпом та іншим), головними серед яких є мелодія. Музика може зображувати також і різні природні явища (наприклад, гуркіт грому, спів пташок тощо), але зображувальні моменти є лише допоміжним засобом для передачі людських почуттів і думок.

Формування вміння аналізувати музичні твори повинно поєднувати в собі вираження естетичних і педагогічних завдань. Так, виявлення об'єктивних характеристик музичного твору – темпових, жанрових, інтонаційних – є не лише засобом розкриття художньої концепції твору, але й основою для створення педагогічних засобів і впливів (грамотної анотації, дотепної асоціації, емоційної атмосфери тощо).

«Апарат втілення» включає в себе три основних блоки умінь. Перший блок пов'язаний з накопиченням виконавських умінь і художнього репертуару, необхідного для музично-освітніх заходів. Сюди ми відносимо вміння працювати над новими і повторними музичними творами, відібраними для сольного, ансамблевого виконання і акомпанування. Другий блок умінь стосується підготовки музично-освітніх заходів: вибір теми, планування і складання композиції, написання сценарію, підбір дидактичного матеріалу, вивчення слухацької аудиторії. Третій блок умінь відносимо до художнього спілкування зі слухацькою аудиторією.

Публічне виконання музичного твору – один із найважливіших етапів праці піаніста. Цей етап в процесі мистецького розвитку студента має поліфункціональний характер. Сценічне виконання музичного твору є підсумком спільної праці студента й викладача в класі тривалого, копіткого, самостійного вправління студента вдома. Але на цьому праця над твором не закінчується, бо кожний виступ на сцені, навіть при багаторазовому виконанні того ж твору, є новим етапом, кожний раз активним випробуванням усіх природних здібностей студента, підпорядкованих його виконавській артистичній волі. Ніколи виконавець не може сказати, що вивчений твір є «схованим у його кишені», що декілька виступів з однаковою програмою – це тиражування однієї і тієї ж самої дії. Кожний концертний виступ є виконанням якби заново, на основі попередньої праці [7, с.21].

Студент повинен зрозуміти, що вивчення твору та його виконання на сцені вимагає двох різних психологічних станів, тісно між собою пов'язаних. Вивчення твору є вольовою рисою, коли треба свідомо змусити себе виконувати певні дії. При сценічному ж виконанні треба не заважати цим діям виконуватися самим собою, підпорядковуючи їх тільки відповідній звукотворчій волі. Виконавча звукотворча воля стає основою артистичної волі, яка допомагає студенту виконати музичний твір як художнє явище. Виконуючи твір, студент не повинен думати про якусь окрему ноту, про можливість невдало виконати пасаж чи забути виконати якийсь фрагмент твору. Психологічний стан при сценічному виконанні, тобто процес підпорядкування автоматизму виконавських дій артистичній, звукотворчій волі, потребує постійного тренування. Артистична воля студента повинна тренуватися на частіших та вдалих концертних виступах.

Висновки. Отже, педагогічний артистизм – це особистісна та професійна характеристика, яка свідчить про наявність у викладача акторських та режисерських здібностей, його володіння технікою сценічного мистецтва та педагогічну спрямованість особистості. Розвиток усіх граней музичного обдарування та виконавської артистичної волі допоможуть студентам стати справжнім Артистом, який своєю грою приносить радість слухачам.

Література

1. Булатова О.С. Педагогический артистизм / О.С.Булатова. – М.: Академия, 2001. – 136с.
2. Ваганова Ж. Артистизм педагога как компонент его творческой индивидуальности / Ж.Ваганова. – Тюмень, 1998. – 109с.
3. Владимиров А.Л. Практикум з основ музичного виховання з методикою викладання / А.Л. Владимиров. – Херсон: Айлант, 2006.-128с.
4. Історія української школи і педагогіки: Хрестоматія / Уклад.: О.О.Любар; За ред.. В.Г.Кременя. – К.: Знання, 2005. – 767с.
5. Коган Г. Работа пианиста / Г.Коган. – М.: Просвещение, 1969. – 82с.
6. Кремень В.Г. Вища освіта України і Болонський процес: навчальний посібник / В.Г.Кремень. – Тернопіль: вид-во ТДПУ ім.В.Гнатюка. – 2004. – 289с.
7. Стоянов А. Искусство пианиста / А. Стоянов. – М. : Просвещение, 1958. – 74с.